

Terug naar Sorokin?

Een analyse van de dissociatiethese aan de hand van Diagonale Referentie Modellen

*Stijn Daenekindt*¹*

Samenvatting

De dissociatiethese stelt dat zowel opwaartse als neerwaartse sociale mobiliteit een ontwrichtende en daarom schadelijke ervaring is voor het individu. Ondanks het gebrek aan overtuigende empirische ondersteuning zit deze these diep geworteld in sociologisch denken. In dit artikel toets ik deze these en beschouw hierbij drie dimensies van dissociatie – namelijk sociale desoriëntatie, utilitair individualisme en sociale isolatie. Aan de hand van grootschalig surveyonderzoek in Vlaanderen (n = 2849) en het gebruik van Diagonale Referentie Modellen analyseer ik effecten van intergenerationele sociale mobiliteit. Voor de drie dimensies vind ik evidentie voor processen van asymmetrische acculturatie, namelijk: opwaarts mobielen passen zich meer aan aan hun zelf verworven sociale positie dan neerwaarts mobielen. Daarenboven vind ik voor sociale desoriëntatie en utilitair individualisme schadelijke effecten van neerwaartse mobiliteit.

Kernwoorden

Acculturatie, Diagonale Referentie Modellen, dissociatiethese, sociale mobiliteit, Sorokin

Inleiding

Sinds het klassieke werk van Pitirim Aleksandrovič Sorokin (1927) geniet sociale mobiliteit veel sociologische belangstelling. Sorokin verkondigde dat sociale mobiliteit diepgaande gevolgen heeft voor het individu. Hij stelde dat het ervaren van mobiliteit samengaat met een verhoogde plasticiteit van gedrag en bracht het vervolgens in verband met mentale problemen. Durkheim had ook aandacht voor negatieve gevolgen van

* daenekindt@fsw.eur.be

1 Erasmus Universiteit Rotterdam & Universiteit Gent

mobilititeit door ze te associëren met zelfdoding (Durkheim, 1897). Ook bij Cooley (1909) vinden we gelijkaardige suggesties wanneer hij sociale mobiliteit linkt met gevoelens van inferioriteit. Het geheel van ideeën dat de ervaring van sociale mobiliteit, zowel opwaartse als neerwaartse, als een ontwrichtende en schadelijke ervaring kenschetst, staat in de literatuur gekend als “Sorokins dissociatiethese” (bv. Ellis & Lane, 1967).

Gevolgen van sociale mobiliteit kunnen zich zowel op het maatschappelijke als op het individuele niveau situeren (cf. Tumin, 1957). Op beide vlakken kunnen positieve en/of negatieve consequenties plaatsvinden en de dissociatiethese (de focus van dit artikel) betreft negatieve effecten op het individuele niveau. De idee waarbij de ervaring van mobiliteit een ontwrichtende en pijnlijke ervaring is, zit diep geworteld in sociologisch denken en vindt zijn oorsprong in de sociale pathologiebenadering en in de sociale disorganisatiebenadering in het begin van de twintigste eeuw (bv. Rubington & Weinberg, 1995). Omwille van deze lange traditie lijkt de dissociatiethese soms de status van sociologische ‘*common sense*’ te genieten en aanvaard te zijn in sommige velden van de literatuur (bv. Marshall & Firth, 1999, p. 31; Seeman, 1977, p. 757). Nochtans is de empirische bewijsvorming voor deze these helemaal niet zo overtuigend. Empirisch onderzoek naar de dissociatiethese kende zijn opmars in de jaren 1950 en beleefde hoogdagen gedurende de jaren 60 en 70, voornamelijk in de Amerikaanse sociologie. Echter, en dit verklaart in grote mate het ter ziele gaan van deze literatuur: analytische problemen verhinderden om overtuigende empirische bewijzen voor of tegen de dissociatiethese te genereren (Bean, Bonjean & Burton, 1973; Duncan, 1966; Hendrickx, De Graaf, Lammens & Ultee, 1993; Sobel, 1981; Vorwaller, 1970). Bijvoorbeeld door enkel te focussen op opwaarts mobiele (bv. Ellis & Lane, 1967) of omdat kenmerken van sociaal mobiele individuen niet vergeleken worden met kenmerken van immobiele individuen (Duncan, 1966).

In dit artikel grijp ik terug naar de klassieke sociologische vraag omtrent de ervaring van sociale mobiliteit en dissociatie. Hierbij hanteer ik Diagonale Referentie Modellen (DRM’s) die (in tegenstelling tot eerdere statistische technieken) in staat zijn om onderzoeksvragen over effecten van sociale mobiliteit adequaat te toetsen. Bovendien bevatten de data waarop ik deze analyses uitvoer items die een valide operationalisering van dissociatie toestaan. Eerder onderzoek dat DRM’s toepaste om Sorokins ideeën te toetsen hanteerde maten van mentale gezondheid als proxy voor dissociatie (Houle, 2011; Houle & Martin, 2011). Met andere woorden, de combinatie van relevante surveyitems en een gepaste analysemethode stellen me in dit artikel in staat de dissociatiethese empirisch te toetsen.

Theorie

Dissociatie

In dit artikel focus ik op intergenerationale mobiliteit. Intergenerationeel sociaal mobiele individuen zijn individuen die een andere positie in het sociale stratificatiesysteem

innemen dan hun ouders. Aangezien gewoonten, attitudes en preferenties gestratificeerd zijn, is het plausibel dat deze waarmee het individu opgroeide niet in lijn liggen met deze die gangbaar zijn in de nieuw verworven sociale positie. Deze incompatibiliteit, zo stelt Sorokin (1927), dringt het individu aanpassingen op. Dit proces van aanpassing ziet hij als een onoverkomelijk gevolg van sociale mobiliteit en beschouwt hij als de bron van dissociatie. Hij stelt dat het sociaal mobiele individu nooit in staat is om zich volledig (lees: voldoende) aan te passen aan de zelf verworven sociale positie en dat het mobiele individu gedoemd is “*to think and to look at the world through the glasses of his ‘social box’*” (Sorokin, 1927, p. 509). Sorokins ideeën over de aard van ‘dissociatie’ blijven echter erg algemeen en vaag, bijvoorbeeld door dissociatie te omschrijven als ‘mentale stress’, of als ‘mentale ziekte’.¹ In dit artikel wil ik de complexiteit van het concept recht aan doen door het expliciet als een multidimensioneel concept te beschouwen. Hiervoor val ik terug op suggesties van Sorokin, op talrijke studies die gebaseerd zijn op zijn werk, alsook op de literatuur over vervreemding (een concept dat duidelijke parallellen vertoont met dissociatie). Ik onderzoek drie dimensies die in de literatuur regelmatig in verband worden gebracht met de ervaring van sociale mobiliteit en die daarenboven duidelijke maatschappelijke/politieke relevantie hebben, namelijk *sociale desoriëntatie*, *utilitair individualisme* en *sociale isolatie*.

Sociale desoriëntatie. Sociale mobiliteit is een obstakel voor de internalisering van waarden en normen (Sorokin, 1927). In die zin vertoont het concept sociale desoriëntatie duidelijk parallellen met het concept doelloosheid van Dean (1961) en het concept betekenisloosheid van Seeman (1975). Omdat sociaal mobiele individuen geconfronteerd worden met verschillende sets van waarden, zien ze het arbitraire karakter ervan sneller in, wat aanvaarding van waarden in de weg kan staan (Coser, 1975; 1991; Daenekindt en Roose, 2013a). Met andere woorden, omwille van de transitie doorheen het sociale stratificatiesysteem en de daarmee gepaard gaande confrontatie met verschillende sociale contexten die andere waarden, normen en levensdoelen vooropstellen, voelen mobiele zich verloren en vinden ze het moeilijk om betekenis in het leven te vinden (Geyer, 1974).

Utilitair individualisme. Utilitair individualisme verwijst naar de verwachtingen van het individu en zijn/haar engagement ten aanzien van gevestigde normen. Het zit gegrond in het feit dat het individu deze normen niet respecteert en dat hij/zij gangbare vormen van gedrag in de samenleving niet erkent (Seeman, 1975; Jessor, Graves, Hanson & Jessor, 1968). Hieruit vloeit een attitude voort waarbij het individu eigen belangen prioriteert, zonder enige bekommernissen om de medemens, en die samenhangt met een algeheel gevoel van ontevredenheid met het systeem (Bellah, Madsen, Sullivan, Swidler & Tipton, 1985; Dean, 1961; Merton, 1968; Seeman, 1975). Deze attitude uit zich in de overtuiging dat onaanvaardbare gedragingen (‘*countermores*’ en antisociaal gedrag) noodzakelijk en legitiem zijn om individuele doelen te bereiken. In de context van sociale mobiliteit kan ze voortvloeien uit gevoelens van falen en frustratie die kunnen samengaan met neerwaartse mobiliteit (Simpson, 1970; Wilensky, 1966).

Sociale isolatie. Verschillende studies stellen dat sociale mobiliteit aanleiding geeft tot sociale isolatie en eenzaamheid. Opwaarts mobiele verliezen banden met mensen

uit hun sociale positie van oorsprong, terwijl neerwaarts mobielen verworpen worden door mensen in de sociale positie waarin ze opgroeiden. In die zin genereert sociale mobiliteit een breuk met het vroegere sociale netwerk (Luckman & Berger, 1964). Zo beweert Stuckert dat getrouwde vrouwen die mobiliteit ervaren minder sociale contacten hebben met hun uitgebreide familie dan immobiele getrouwde vrouwen (Stuckert, 1963; zie ook: Litwak, 1960). Bovendien hebben sociaal mobiele individuen ook moeilijkheden om intieme relaties aan te gaan met personen in de nieuwe sociale omgeving, omdat ze zich nooit volledig kunnen aanpassen aan deze nieuwe context (Blau, 1956; Sorokin, 1927).

Hoewel deze studie focust op negatieve gevolgen van sociale mobiliteit, kunnen er ook positieve aspecten beschouwd worden. Zo associeert Sorokin (1927) sociale mobiliteit met een lagere mate van bekrompenheid en met hogere kansen op nieuwe uitvindingen en ontdekkingen, omdat sociaal mobiele individuen (in vergelijking met immobielen) meer geneigd zijn om 'out of the (social) box' te denken. Op gelijkaardige manier stellen Kohn en Schooler (1978) dat complexiteit van de sociale omgeving van een individu zijn/haar cognitieve ontwikkeling en intellectuele flexibiliteit in de hand werkt. Anderzijds zijn er ook auteurs die sociale mobiliteit helemaal niet kaderen als een ervaring met verregaande gevolgen. Zo stelt Goldthorpe (1980) dat mobiele individuen over het algemeen tevreden zijn over hun ervaren mobiliteit. De methoden die Goldthorpe hanteert om tot deze conclusie te komen werden recent echter fel bekritiseerd door Friedman (2014).

Hoewel dit artikel focust op de negatieve gevolgen van sociale mobiliteit, kunnen deze mogelijks verzacht worden door positieve gevolgen. Bovendien zijn de drie dimensies die ik hier naar voren schuif in geen geval een exhaustieve lijst van mogelijke dimensies van dissociatie. Ik probeer met deze dimensies enkel een genuanceerde benadering uiteen te zetten om de negatieve ervaringen die gepaard kunnen gaan met mobiliteit te toetsen.

Van de verschillende mogelijke vormen van sociale mobiliteit (bv. beroep, inkomen, opleiding) focus ik op opleidingsmobiliteit omwille van twee theoretische redenen: (1) Onderzoek toont aan dat sociale desoriëntatie, utilitair individualisme en sociale isolatie voornamelijk gestratificeerd zijn volgens opleidingsverschillen (bv. Derks, 2000; Feldman, 2003; Hirtenlehner, Farrall & Bacher, 2013; McPherson, Smith-Lovin & Brashears, 2006; Middleton, 1963; Pelleriaux, 2001). (2) Bovendien (zoals Newman (1989) overtuigend stelt) zijn gevoelens van trots/falen intrinsieke aspecten van de ervaring van sociale mobiliteit. Aangezien opleiding in grote mate geëvalueerd wordt vanuit een meritocratisch perspectief, wordt opleidingsniveau in het publieke discours voornamelijk gepercipieerd als het resultaat van inzet en toewijding (Spruyt, 2015). Daarom vormt opleidingsmobiliteit (gezien de sterke associatie met gevoelens van trots/falen) de uitgelezen casus om gevolgen van de ervaring van sociale mobiliteit te bestuderen.

Eerder onderzoek naar de dissociatiethese

Onderzoek naar de dissociatiethese kende een *hausse* tijdens de jaren 60 en 70. Kenmerkend voor deze stroom van studies is de inconsistentie van de bevindingen (bv. Ellis

& Lane, 1967; Kessin, 1971; Litwak, 1960; Mirande, 1973; Stacey, 1969; Stuckert, 1963). Deze inconsistenties zijn ook terug te vinden in andere domeinen waarin effecten van sociale mobiliteit werden onderzocht, meer bepaald met betrekking tot fertiliteit (bv. Bean & Swicegood, 1979; Berent, 1952; Hope, 1971; Kasarda & Billy, 1985; Scott, 1958; Stevens, 1981) en politieke voorkeuren (bv. Jackman, 1972; Knoke, 1973; Lipset & Bendix, 1959; Lopreato, 1967; Lopreato & Chafetz, 1970; Segal & Knoke, 1968; Thompson, 1971). Ondanks de opmerkelijke inconsistenties en het gebrek aan overtuigend empirisch bewijs voor de dissociatiethese lijken “*sociologists reluctant to accept the disconfirmation of a favorite hypothesis*” (Seeman, 1977, p. 757; zie ook: Marshall & Firth, 1999).

De oorzaken voor de inconsistenties in de verschillende empirische studies situeren zich enerzijds in gebrekkige operationalisaties van het concept dissociatie, en anderzijds in de gehanteerde analytische aanpak en de statistische methodes. Duncan (1966) en Bean en collega's (1973) halen een belangrijke beperking van deze empirische studies aan: kenmerken van sociaal mobielen worden niet vergeleken met kenmerken van immobielen. Daarom besluiten verschillende auteurs dat het hele onderzoeksveld naar effecten van sociale mobiliteit (met de dissociatiethese als voornaamste focus) ongegronde conclusies trekt, omdat het niet in staat is effecten van sociale positie van oorsprong, van zelf verworven sociale positie, en van sociale mobiliteit van elkaar te onderscheiden (Vorwaller, 1970, p. 493; zie ook: Hendrickx *et al.*, 1993; Houle, 2011; Sobel, 1981; 1985; Tolsma, De Graaf & Quillian, 2009).

De problemen om effecten van sociale mobiliteit statistisch te modelleren vloeien voort uit het feit dat sociale mobiliteit lineair afhankelijk is van de sociale positie van oorsprong en van de zelf verworven sociale positie (Blalock, 1967; Hope, 1975). In 1981 introduceert Sobel een oplossing om met dit probleem om te gaan in de vorm van Diagonale Referentie Modellen (DRM's).² DRM's zijn in staat om de drie effecten (het effect van sociale mobiliteit en de effecten van de twee sociale posities) samen te modelleren en analytisch te onderscheiden. Naar het einde van de jaren 1980 en in het begin van de jaren 1990 worden enkele toepassingen van DRM's gepubliceerd (bv. Clifford & Heath, 1993; De Graaf, Nieuwbeerta & Heath, 1995; De Graaf & Ultee, 1990; Sorenson, 1989; Weakliem, 1992), maar het is vooral vanaf de jaren 2000 dat DRM's consistent worden toegepast om effecten van sociale mobiliteit statistisch te analyseren. Dit gaat samen met de opkomst van statistische pakketten en scripts om dergelijke modellen te specificeren en te schatten (bv. een SPSS-tutorial (Tolsma *et al.*, 2009, p. 266), een commando in het GNM-pakket in R (Turner & Firth, 2007) en een STATA-pakket (Lizardo, 2007)). DRM's worden ondertussen toegepast in verschillende onderzoeksdomeinen om effecten van sociale mobiliteit te analyseren op bijvoorbeeld attitudes ten aanzien van etnische minderheden (Tolsma *et al.*, 2009), levensvreugheid (Marshall & Firth, 1999), preventieve gezondheidszorg (Missinne, Daenekindt & Bracke, 2015), culturele participatie (Daenekindt & Roose, 2013b) en stemgedrag (Nieuwbeerta, De Graaf & Ultee, 2000).

In de recente reeks studies die DRM's toepassen zijn er twee artikelen die zich concentreren op de dissociatiethese: Houle en Martin (2011) bestuderen intergenerationale mobiliteit; Houle (2011) bestudeert intragenerationele mobiliteit. Beide studies vinden geen empirische ondersteuning voor Sorokins ideeën. In beide artikelen wordt

dissociatie geoperationaliseerd aan de hand van de CES-D-schaal. De CES-D-schaal werd ontwikkeld om de frequentie en de ernst van depressieve symptomen te meten (Radloff, 1977). Deze operationalisatie vat (zoals Houle & Martin (2011) zelf ook erkennen) pathologische consequenties die mogelijks maar een deel van de schadelijke gevolgen van mobiliteit vatten, waardoor hun operationalisatie van dissociatie mogelijks gekenmerkt wordt door validiteitsproblemen. In dit artikel pas ik DRM's toe op de drie dimensies van dissociatie zoals hierboven beschreven om Sorokins dissociatiethese aan een adequate toets te onderwerpen.

Analytisch onderscheiden van mogelijke effecten van sociale mobiliteit

Sociale mobiliteit (opwaarts en neerwaarts) en dissociatie

De ervaring van sociale mobiliteit (zowel opwaartse als neerwaartse mobiliteit) kan een ontwrichtende en pijnlijke ervaring zijn die schadelijke gevolgen heeft voor het individu. Dit standpunt ligt in lijn met Sorokins ideeën (Sorokin, 1927; zie ook: Ashford, 1990; Friedman, 2014; Van Der Waal & De Koster, 2014). De veronderstelling hier is dat de ervaring van mobiliteit permanente gevolgen heeft door de incongruentie tussen de waarden en normen van twee sociale posities (Luckmann & Berger, 1964). Bourdieu, die zelf opwaartse mobiliteit ervoer, uit gelijkaardige ideeën. Hij beschrijft zijn ervaring van mobiliteit als *“my path through social space and the practical incompatibility of the social worlds that it links without reconciling them”* (Bourdieu, 2007, p. 1). Volledig in lijn met de dissociatiethese omschrijft hij deze ervaring als *“being caught between two worlds and their irreconcilable values”* (Bourdieu, 2007, p. 99) en als een oorzaak voor *“a destabilized habitus, torn by contradiction and internal division, generating suffering”* (Bourdieu, 2000, p. 160). In lijn met deze ideeën luidt *hypothese 1: de ervaring van sociale mobiliteit (opwaarts en neerwaarts) resulteert in dissociatie.*

Neerwaartse sociale mobiliteit en dissociatie

In de literatuur gaat er disproportioneel veel aandacht naar opwaartse mobiliteit. Zo zijn er verschillende studies in de jaren 60 die gevolgen van mobiliteit onderzoeken door alleen opwaartse mobiliteit te analyseren (bv. Ellis & Lane, 1967; Lopreato, 1967; Thompson, 1971). Dit vloeide enerzijds voort uit databeperkingen, maar ook uit de assumptie (geheel in lijn met Sorokin) dat opwaartse en neerwaartse mobiliteit gelijkaardige processen omvatten. Neerwaartse en opwaartse mobiliteit zijn echter twee verschillende ervaringen (Houle, 2011; Newman, 1989). Zo gaat neerwaartse mobiliteit vaak gepaard met gevoelens van frustratie en falen, terwijl opwaartse mobiliteit net trots kan teweegbrengen (Blau, 1956; Luckmann & Berger, 1964; Tolsma *et al.*, 2009; Tumin, 1957). In die zin is het veel aannemelijker dat neerwaartse sociale mobiliteit (eerder dan opwaartse mobiliteit) wordt ervaren als een ontwrichtende en pijnlijke ervaring. Hieruit volgt *hypothese 2: de ervaring van neerwaartse mobiliteit resulteert in dissociatie.*

Sociale mobiliteit als acculturatie

De acculturatiethese wordt in de literatuur gelinkt aan de ideeën van Peter Blau (bv. Blau, 1956). Blau oppert dat sociale mobiliteit helemaal geen pijnlijke en ontwrichtende ervaring hoeft te zijn voor het individu. Sociale mobiliteit kan volgens hem gewoon resulteren in processen van hersocialisatie, zonder dat hier stress of andere individuele problemen mee gepaard hoeven te gaan (Blau, 1956; zie ook: Jackman, 1972). Tijdens en na de transitie doorheen het sociale stratificatiesysteem verwerpen mobiele individuen geleidelijk aan de waarden, normen en gebruiken die ze aangeleerd kregen in de sociale positie van oorsprong, terwijl ze zich deze typisch voor hun nieuwe sociale positie eigen maken. Uit de ideeën van Blau vloeit *hypothese 3a* voort: *Dissociatie van sociaal mobiele individuen neigt naar het karakteristieke niveau van dissociatie van de zelf verworven sociale positie.*

Reagerend op de acculturatiethese stellen sommige auteurs dat Blau (net zoals Sorokin) de intrinsieke verschillen tussen opwaartse en neerwaartse mobiliteit over het hoofd ziet. Zo is acculturatie inderdaad plausibel bij opwaarts mobielen, aangezien zij mogelijks trots zijn op hun mobiliteit (bv. Goldthorpe, 1980). Neerwaarts mobielen daarentegen zouden zich (voortvloeiend uit een gevoel van falen) verzetten tegen de statusimplicaties van hun mobiliteit (Wilensky & Edwards, 1959). In die zin is acculturatie om verschillende redenen meer plausibel bij opwaarts mobielen dan bij neerwaarts mobielen. Omwille van hun succes zijn opwaarts mobielen meer geneigd om zich aan te passen door zich de cultuur van de zelf verworven, en meer prestigieuze, sociale positie eigen te maken en deze te uiten. Bovendien vertonen ze positieve en dankbare gevoelens ten aanzien van de maatschappij die hun succes mogelijk maakte, wat resulteert in een bereidheid om zich aan te passen (Jackman, 1972). In de literatuur wordt hiernaar verwezen als de *“cult of gratitude”* (Tumin, 1957; zie ook: Lopreato, 1967). Bovendien, zoals Weakliem (1992) stelt, ondergaan opwaarts mobielen meer socialisatiemechanismen van *‘gatekeepers’* (bijvoorbeeld het onderwijssysteem) dan neerwaarts mobielen. Uit deze ideeën volgt *hypothese 3b*: *Processen van acculturatie zijn voornamelijk aanwezig bij opwaarts mobielen en in mindere mate bij neerwaarts mobielen (asymmetrische acculturatie).*

Data, variabelen en methode

Data

Ik maak gebruik van data die verzameld werden aan de hand van de survey “Cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004”. In dit grootschalig surveyonderzoek werden gegevens verzameld bij 2849 aselect geselecteerde individuen aan de hand van CAPI (Lievens, Waeghe & De Meulemeester, 2006). Het responspercentage bedraagt 61,0 procent. Deze data bevatten een veelheid aan items om dissociatie (en de onderliggende dimensies) te operationaliseren.

Variabelen

Dissociatie. De drie dimensies van dissociatie (sociale desoriëntatie, utilitair individualisme en sociale isolatie) worden gemeten aan de hand van een exploratieve factoranalyse. Respondenten geven aan in welke mate ze met elke stelling akkoord gaan op basis van zeven-punt Likert-items gaande van ‘volledig oneens’ tot ‘volledig eens’. In tabel 1 wordt de patroonmatrix na Promaxrotatie weergegeven.

Tabel 1. Patroonmatrix na factoranalyse met Promaxrotatie.

	Sociale desoriëntatie	Utilitair individualisme	Sociale isolatie
Alles is tegenwoordig zo ingewikkeld geworden dat ik niet meer weet wat te doen.	,886	,055	-,176
Er komt tegenwoordig zoveel informatie op ons af dat we op de duur niets meer begrijpen.	,911	,017	-,159
Alles is de laatste tijd zo snel en jachtig dat ik soms het gevoel krijg niet meer mee te kunnen.	,833	-,123	-,022
De dag van vandaag kan ik niet meer begrijpen wat er allemaal gaande is.	,630	,017	,212
De dag van vandaag verandert alles zo snel dat ik niet meer goed weet hoe ik mij moet gedragen.	,685	,029	,025
De mensheid, onze naasten, wat een onzin allemaal, iedereen moet eerst voor zichzelf zorgen en zijn eigen belangen verdedigen.	,009	,702	,035
Men moet steeds zijn eigen belang nastreven en zich niet te veel van anderen aantrekken.	-,003	,709	,071
In de samenleving kan men maar beter eerst voor zichzelf zorgen.	-,024	,789	-,031
Wie veel kan, mag dit hoofdzakelijk gebruiken om er zelf beter van te worden.	-,012	,667	-,090
In de samenleving komt het erop aan om te vechten voor je eigen positie, de rest volgt wel.	,008	,760	-,013
Tegenwoordig weet je echt niet meer wie of wat je nog kunt vertrouwen.	,234	-,034	,616
De meeste mensen vallen tegen eens men ze beter leert kennen.	,146	,083	,567
Vandaag de dag kan je het merendeel van de mensen nog wel vertrouwen.	,212	,044	-,562

De eerste factor, sociale desoriëntatie, verwijst naar de mate waarin individuen de wereld complex vinden, zich verloren voelen en het gevoel hebben te weinig duiding en doelen aangereikt te krijgen door hun sociale omgeving. Deze operationalisering is in lijn met voorgaand onderzoek (bv. Van Eijck, 2012; Van Eijck & Lievens, 2008). De tweede factor omvat utilitair individualistische attitudes waarbij ‘*countermores*’ en antisociaal gedrag als legitiem worden gezien om gewenste doelen te bereiken. De derde factor, ten slotte, omvat gevoelens van sociale isolatie en het gevoel niet geaccepteerd te worden in de nieuwe sociale omgeving. Hij geeft een gebrek aan

vertrouwen in de medemens weer, gecombineerd met problemen om intieme relaties op te bouwen. Deze meting van sociale isolatie is niet ideaal, aangezien deze items eerder geschikt zijn om vertrouwen te meten. De data bevatten echter geen betere items voor sociale isolatie. Toch werden deze items al eerder gebruikt om sociale isolatie te meten (bv. Van Eijck & Lievens, 2008). Bovendien is het plausibel dat sociale isolatie sterk samenhangt met een gebrek aan vertrouwen (cf. Putnam, 2007). Voor elke factor worden regressiescores berekend die de afhankelijke variabelen vormen (hierdoor worden de scores gestandaardiseerd naar een gemiddelde van 0), waarbij hogere scores op meer dissociatie wijzen. Tabel 2 geeft de correlaties tussen de drie factoren weer.

Tabel 2. Correlaties tussen de factoren.

	Sociale desoriëntatie	Utilitair individualisme	Sociale isolatie
Sociale desoriëntatie	(1,000)	/	/
Utilitair individualisme	,375	(1,000)	/
Sociale isolatie	,589	,475	(1,000)

Sociale positie en sociale mobiliteit. Ik operationaliseer sociale mobiliteit als opleidingsmobiliteit. Opleiding is een belangrijke indicator voor beroepsactiviteit en inkomen (Card, 1998; Monden en De Graaf, 2013). Bovendien laat opleidingsmobiliteit toe om bepaalde bevolkingsgroepen in de analyse op te nemen die bij andere vormen van mobiliteit uit de analyse zouden vallen, zoals werklozen, gepensioneerden, huisvrouwen/mannen (Monden & De Graaf, 2013). Ook toont eerder onderzoek duidelijk aan dat dimensies van dissociatie sterk gestratificeerd zijn volgens opleidingsverschillen (bv. Feldman, 2003; Hirtenlehner *et al.*, 2013; McPherson *et al.*, 2006; Middleton, 1963). De opleidingscategorieën in de survey zijn gebaseerd op de ‘International Standard Classification of Education’ (ISCED). Deze categorieën hercodeer ik in drie categorieën: (1) geen of lager onderwijs, (2) secundair onderwijs, en (3) hoger onderwijs. Als indicator voor sociale positie van oorsprong neem ik het gemiddelde opleidingsniveau van beide ouders, afgerond naar boven (bv. Sorenson, 1994; Willekens, Daenekindt & Lievens, 2014).³ Tabel 3 geeft de mobiliteitstabel weer.

Tabel 3. Mobiliteitstabel: relatieve frequenties.

Opleiding ouders	Opleiding respondent			Totaal
	Geen of lager	Secundair	Hoger onderwijs	
Geen of lager onderwijs	36,0	21,9	12,5	70,4
Secundair onderwijs	2,2	7,5	10,2	19,9
Hoger onderwijs	,5	1,7	7,5	9,7
Totaal	38,7	31,1	30,2	100

Controlevariabelen. Geslacht (51,6 procent vrouwen) en leeftijd (gecentreerd rond het gemiddelde van 44; SD: 18,3) werden in de analyse opgenomen als controlevariabelen, gezien de centrale rol van deze variabelen in eerder onderzoek naar sociale desoriëntatie, utilitair individualisme en sociale isolatie.

Methodie: Diagonale Referentie Modellen

Om de hierboven geformuleerde hypothesen te toetsen, maak ik gebruik van Diagonale Referentie Modellen (DRM's). Aan de hand van DRM's is het mogelijk om de effecten van de sociale positie van oorsprong, van de zelf verworven sociale positie, en van sociale mobiliteit analytisch van elkaar te onderscheiden (Hendrickx *et al.*, 1993; Sobel, 1981; 1985).⁴ Het theoretische vertrekpunt van de methode is dat immobiele individuen de kern vormen van een bepaalde sociale positie (aangezien ze er geboren werden en niet verhuisden naar een andere sociale positie) en dat hun kenmerken karakteristiek zijn voor die sociale positie. Deze logica haalt Sobel bij Hope die hiervoor Sorokin citeert: *"If we want to know the characteristic attitudes of a farmer, we do not go to a man who has been a farmer for a few months, we go to one who is a farmer for life"* (Sorokin, 1959, p. 509 in Hope, 1975, p. 336). Kenmerken van sociaal mobielen worden daarom gemodelleerd als een functie van de geschatte gemiddelden van immobiele individuen.

Het basis diagonale referentiemodel kan genoteerd worden als:

$$Y_{ijk} = p * \mu_{ii} + (1 - p) * \mu_{jj}.$$

Subscript *i* verwijst naar de sociale positie van oorsprong; *j* naar de zelf verworven sociale positie. Y_{ijk} is de waarde van de afhankelijke variabele in cel *ij* van de mobiliteitstabel, met *k* observaties. μ_{ii} en μ_{jj} zijn geschatte gemiddelden voor de corresponderende cellen op de diagonaal, respectievelijk de sociale positie van oorsprong en zelf verworven sociale positie. Deze diagonale intercepten (μ_{ii} en μ_{jj}) zijn de geschatte gemiddelden op de afhankelijke variabele voor de immobiele individuen. Vervolgens wordt de waarde op de afhankelijke variabele van mobiele individuen op basis van deze diagonale intercepten geschat, zijnde de twee socialisatiecontexten waarmee mobiele individuen geconfronteerd werden. *p* is het relatieve gewicht van de sociale positie van oorsprong, terwijl *1-p* het relatieve gewicht van de zelf verworven sociale positie weergeeft. Vervolgens wordt de restrictie opgelegd dat *p* binnen het gesloten interval van [0, 1] valt.⁵ Het basismodel kan vervolgens uitgebreid worden met covariaten.

Tabel 4 presenteert de specificaties van de modellen die nodig zijn om de hypothesen te toetsen. Model A geeft het basismodel (uitgebreid met covariaten) weer. Wanneer mobiliteit enkel samengaat met acculturatieprocessen (hypothese 3a), zal dit model het best aansluiten bij de data. Parameter *p* geeft aan welke socialisatiecontext de sterkste invloed heeft op dissociatie van het individu. De nulhypothese is

dat beide socialisatiecontexten dezelfde invloed hebben ($p = ,5$). Wanneer p significant hoger is dan ,5, kan gesteld worden dat dissociatie voornamelijk gestuurd wordt door de sociale positie van oorsprong. Wanneer deze parameter significant lager is dan ,5, luidt de conclusie dat dissociatie voornamelijk gestuurd wordt door de zelf verworven sociale positie.

Tabel 4. Modelspecificaties.

Model A (H3a):	$Y_{ijk} = p * \mu_{ii} + (1 - p) * \mu_{jj} + \sum \beta x_{ijkl} + e_{ijk}$
Waar:	i = sociale positie van oorsprong j = zelf verworven sociale positie p = gewicht van de sociale positie van oorsprong k = aantal observaties l = aantal covariaten e = error
Model B (H1):	$Y_{ijk} = p * \mu_{ii} + (1 - p) * \mu_{jj} + m * mob + \sum \beta x_{ijkl} + e_{ijk}$
Waar:	mob = sociale mobiliteit (0 immobiel; 1 mobiel)
Model C (H1 en H2):	$Y_{ijk} = p * \mu_{ii} + (1 - p) * \mu_{jj} + m * mob + n * nsm + \sum \beta x_{ijkl} + e_{ijk}$
Waar:	mob = sociale mobiliteit (0 immobiel; 1 mobiel) nsm = neerwaartse sociale mobiliteit (0 niet neerwaarts; 1 neerwaarts)
Model D (H3b):	$Y_{ijk} = (p + p_{nsm} * nsm) * \mu_{ii} + (1 - (p + p_{nsm} * nsm)) * \mu_{jj} + \sum \beta x_{ijkl} + e_{ijk}$
Zelfde specificatie als model A, maar waar:	Gewicht van de sociale positie van oorsprong voor opwaarts mobielen = p Gewicht van de sociale positie van oorsprong voor neerwaarts mobielen = $(p + p_{nsm} * nsm)$
Model E (H1, H2 en H3b)	$Y_{ijk} = (p + p_{nsm} * nsm) * \mu_{ii} + (1 - (p + p_{nsm} * nsm)) * \mu_{jj} + m * mob + n * nsm + \sum \beta x_{ijkl} + e_{ijk}$
Zelfde specificatie als model C, maar waar:	Gewicht van de sociale positie van oorsprong voor opwaarts mobielen = p Gewicht van de sociale positie van oorsprong voor neerwaarts mobielen = $(p + p_{nsm} * nsm)$

Modellen B, C, D en E zijn uitbreidingen van model A door de toevoeging van mobiliteitseffecten als covariaten (Sobel, 1985). Model B bevat de parameter m om het effect van mobiliteit (opwaarts en neerwaarts) te modelleren. Deze parameter laat toe om hypothese 1 te toetsen. Model C is vervolgens uitgebreid met het effect van neerwaartse mobiliteit om hypothese 2 te toetsen (parameter n). Modellen D en E ten slotte bevatten een parameter die toelaat dat de invloed van de sociale positie van oorsprong varieert tussen opwaarts en neerwaarts mobielen. Voor opwaarts mobielen is de invloed van de positie van oorsprong gelijk aan p , voor neerwaarts mobielen is die gelijk aan $p + p_{nsm}$. Op deze manier is het mogelijk om te toetsen of er asymmetrische

acculturatie plaatsvindt (hypothese 3b). Model D is een uitbreiding van model A met de parameter voor asymmetrische acculturatie; model E is een uitbreiding van model C met diezelfde parameter.

Resultaten

Voor elke dimensie van dissociatie schat ik de modellen A-E. De model fit indices voor elk model worden weergegeven in tabel 5. De Akaike Information Criterion (AIC) toont aan dat model E het best passende model is voor sociale desoriëntatie en utilitair individualisme. Model D is het best passende model voor sociale isolatie. De resultaten van deze modellen worden weergegeven in tabel 6.

Tabel 5. AIC waarden voor de verschillende Diagonale Referentie Modellen.

	Sociale desoriëntatie	Utilitair individualisme	Sociale isolatie
Model A	5378,473	5653,593	5037,386
Model B	5376,215	5628,345	5034,952
Model C	5377,561	5629,505	5035,828
Model D	5376,468	5642,094	5033,598
Model E	5375,377	5627,588	5034,543

Diagonale intercepten. De diagonale intercepten in tabel 6 tonen aan dat de drie dimensies van dissociatie gestratificeerd zijn. Deze gemiddelden verwijzen naar het karakteristieke niveau voor elke sociale positie (en worden geschat op basis van immobiele individuen). Voor alle dimensies ervaren individuen uit hogere sociale posities duidelijk minder dissociatie. Bijvoorbeeld, de score op sociale desoriëntatie voor immobiele individuen die, net zoals hun ouders, geen of enkel lager onderwijs genoten is ,339. Immobiele individuen met een opleiding uit het hoger onderwijs daarentegen scoren gemiddeld -,672. Voor alle drie de dimensies valt op te merken dat lagere sociale posities samengaan met meer dissociatie.

Asymmetrische acculturatie. Parameter p_{nsm} is significant voor de drie dimensies van dissociatie. Deze parameter toont aan dat de invloed van de sociale positie van oorsprong en de zelf verworven sociale positie verschilt tussen opwaarts en neerwaarts mobielen. Bijvoorbeeld, voor sociale desoriëntatie bedraagt de parameter voor het gewicht van de zelf verworven sociale positie voor opwaarts mobielen ,765 en voor neerwaarts mobielen ,209 ($= 1 - (,235 + ,556)$). Dit betekent dat sociale desoriëntatie bij opwaarts mobielen voornamelijk geassocieerd is met de zelf verworven sociale positie. Bij neerwaarts mobielen, daarentegen, is sociale desoriëntatie voornamelijk geassocieerd met de sociale positie van oorsprong. Dit patroon is ook aanwezig voor utilitair individualisme en voor sociale isolatie. Dit geeft evidentie voor hypothese 3b, namelijk dat processen van acculturatie zich sterker doorzetten bij opwaarts mobielen dan bij neerwaarts mobielen.

Tabel 6. Parameterschattingen van de best passende Diagonale Referentie Modellen.

	Sociale desoriëntatie	Utilitair individualisme	Sociale isolatie
<i>Diagonale intercepten</i>			
μ_{11} : Geen, of lager onderwijs	,339 (.044)***	,523 (.046)***	,333 (.035)***
μ_{22} : Secundair onderwijs	-,121 (.052)*	,129 (.056)*	-,023 (.041)
μ_{33} : Hoger onderwijs	-,672 (.058)***	-,456 (.064)	-,685 (.057)***
<i>Gewichten</i>			
Positie van oorsprong (p)	,235 (.086) ^a	,321 (.093)	,139 (.063) ^a
Zelf verworven positie (1-p)	,765 (.086) ^b	,679 (.093)	,861 (.063) ^b
p_{nsm} (asymmetrische acculturatie)	,556 (.256)*	,577 (.278)*	,378 (.138)**
<i>Mobiliteitseffecten</i>			
m (mobiliteit)	-,084 (.054)	-,244 (.057)***	-
n (neerwaartse mobiliteit)	,259 (.132)*	,269 (.136)*	-
<i>Controlevariabelen</i>			
Geslacht: vrouw	,235 (.035)***	-,061 (.037)	,185 (.033)***
Leeftijd (gecentreerd)	,014 (.001)***	-,001 (.001)	,004 (.001)**

^a significant lager dan ,5 ($p < ,05$); ^b significant hoger dan ,5 ($p < ,05$).

* $p < ,05$; ** $p < ,01$; *** $p < ,001$.

Mobiliteitseffecten. Voor sociale desoriëntatie en voor utilitair individualisme verhoogt de fit van het model wanneer het effect van mobiliteit (*m*) en het effect van neerwaartse mobiliteit (*n*) worden toegevoegd. Bijvoorbeeld, de *n*-parameter voor sociale desoriëntatie toont aan dat individuen die neerwaartse mobiliteit ervoeren ,259 hoger scoren op deze dimensie van dissociatie. Dat effect van neerwaartse mobiliteit is ook aanwezig bij utilitair individualisme (.269). Dit bevestigt hypothese 2 die stelt dat neerwaartse mobiliteit resulteert in dissociatie. Voor utilitair individualisme zien we ook een significant effect van mobiliteit (-,244) dat aantoont dat sociaal mobiele gemiddeld lager scoren op deze dimensie van dissociatie dan immobiele. Dit effect is er terwijl er gecontroleerd wordt voor neerwaartse mobiliteit,⁶ waardoor deze parameter dus de ervaring van opwaartse mobiliteit vat en op die manier positieve effecten van opwaartse mobiliteit toont.

Conclusie

In dit artikel toetste ik Sorokins dissociatiethese die stelt dat de ervaring van mobiliteit een ontwrichtende ervaring met negatieve gevolgen is voor het individu. Hierbij paste ik Diagonale Referentie Modellen toe om op een analytisch correcte manier effecten van mobiliteit te modelleren. Ik onderscheidde drie dimensies van dissociatie, zijnde sociale isolatie, utilitair individualisme en sociale desoriëntatie. Voor deze drie

dimensies vond ik evidentie voor processen van acculturatie. Dat wil zeggen dat dissociatie van sociaal mobiele duidelijk samenhangt met de karakteristieke niveaus van dissociatie in de zelf verworven sociale positie. Dit suggereert dat sociale mobiliteit eenvoudigweg een proces van hersocialisatie is.

Deze bevindingen liggen in lijn met eerder onderzoek naar effecten van sociale mobiliteit dat veel evidentie vindt voor processen van acculturatie op andere uitkomstvariabelen, zoals op culturele participatie, ethnocentrisme, of politieke voorkeuren (bv. Daenekindt & Roose, 2013a; De Graaf *et al.*, 1995; Nieuwbeerta en De Graaf, 1993; Paterson, 2008; Tolsma *et al.*, 2009). Deze studies vinden dat de kenmerken van sociaal mobiele individuen ergens tussenin de karakteristieke kenmerken van de sociale positie van oorsprong en de zelf verworven sociale positie liggen. Op basis hiervan zijn er auteurs die de polemische stelling innemen dat er sociologisch niets interessants is aan sociale mobiliteit op het individueel niveau (bv. Marshall & Firth, 1999). Echter, en dit is een belangwekkende bevinding van deze studie, deze processen van acculturatie zijn asymmetrisch: processen van acculturatie zijn meer uitgesproken bij opwaarts mobiele dan bij neerwaarts mobiele.

Bovendien vind ik, bovenop deze processen van asymmetrische acculturatie, effecten van sociale mobiliteit op dissociatie. Meer bepaald vind ik dat neerwaartse mobiliteit (maar niet opwaartse mobiliteit) een ontwrichtende en schadelijke ervaring is voor het individu die resulteert in sociale desoriëntatie en utilitair individualisme. Dit is een bevestiging van hypothese 2: de ervaring van neerwaartse mobiliteit genereert gevoelens van frustratie en falen en uit zich in dissociatie (*cf.* Newman, 1989). Deze bevinding is niet in lijn met de dissociatiethese die namelijk voorspelt dat dergelijke gevolgen te vinden zijn bij zowel opwaarts als neerwaarts mobiele. De bevinding dat neerwaartse mobiliteit (en niet opwaartse mobiliteit) in dissociatie resulteert, gecombineerd met de bevinding omtrent asymmetrische acculturatie, onderstreept de diepgaande verschillen tussen opwaartse en neerwaartse mobiliteit.

Het is opmerkelijk dat de schadelijke effecten van neerwaartse mobiliteit niet gevonden worden voor sociale isolatie. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat neerwaarts mobiele erin slagen om hun oude sociale netwerk in stand te houden. Uit de studie van Newman (1989), die effecten van intragenerationele neerwaartse beroeps mobiliteit onderzocht, blijkt dat neerwaarts mobiele zich krampachtig proberen vast te klampen aan hun oude sociale netwerk. De voornaamste hindernis hierbij, zo observeert Newman, is het inkomensverlies dat vaak gepaard gaat met deze vorm van mobiliteit en dat aanpassingen in levensstijl oplegt. Deze processen zijn minder waarschijnlijk bij intergenerationele opleidings mobiliteit. Een bijkomende verklaring kan liggen in de imperfecte aard van operationalisering van sociale isolatie. In ieder geval is een diepgaande analyse van het sociale netwerk van sociaal mobiele individuen (met een fijnmazige meting van de sociale status van de sociale contacten, alsook van de kwaliteit van de relaties) een uiterst interessante piste voor vervolgonderzoek.

Een beperking van deze studie heeft betrekking op het selectie/oorzakelijkheid debat (bv. Claussen, Smits, Naess & Smith, 2005; Houle, 2011). Selectie vormt een alternatieve verklaring voor processen van acculturatie: individuen die een bepaalde mate van dis-

sociatie vertonen die atypisch is voor hun sociale positie van oorsprong kunnen om die reden sociale mobiliteit ervaren. Om hier deels voor te controleren voegen studies maten toe die kenmerken van het individu meten alvorens sociale mobiliteit plaatsvond. In de data die hier gebruikt worden zijn geen dergelijke maten beschikbaar. De verklaring die terugvalt op selectie is vooral plausibel wanneer we gezondheidsmaten bekijken, zoals depressie of fysieke beperkingen, die de kansen op opwaartse en neerwaartse mobiliteit beïnvloeden. Bovendien, zelfs in gezondheidsonderzoek suggereren studies echter dat oorzakelijkheid een belangrijkere rol speelt dan selectie (voor een overzicht, zie: Claussen *et al.*, 2005). Daarom ben ik van mening dat de onmogelijkheid om te controleren voor selectie/causatie in deze studie de bevindingen niet systematisch beïnvloedt.

Dit artikel levert een bijdrage aan de literatuur door een klassieke sociologische vraag te onderzoeken, gebruik makend van data die toelaten om dissociatie op een valide manier te operationaliseren en van gepaste analysetechnieken die toelaten effecten van mobiliteit te modelleren. Op basis van mijn resultaten volg ik Marshall en Firth (1999) niet in hun stelling dat er sociologisch niets interessants is aan de gevolgen van sociale mobiliteit voor het individu. Zowel mijn bevindingen met betrekking tot asymmetrische socialisatie als die omtrent schadelijke effecten van neerwaartse mobiliteit wijzen op de complexiteit van de processen die gepaard gaan met sociale mobiliteit alsook de verstrekkende gevolgen ervan voor het individu.

Noten

1. Sorokin vermeldt ook specifieke dimensies van dissociatie, zoals oppervlakkigheid, cynisme, of *“the hunt for sensual pleasure”*. Een overkoepelend theoretisch verhaal omtrent de verschillende aspecten van dissociatie ontbreekt echter in zijn werk.
2. Sobel schoof oorspronkelijk de term ‘Diagonal Mobility Models’ naar voor, maar De Graaf en Ganzeboom (1990) herdoopten de modellen tot ‘Diagonal Reference Models’ omdat dit de eigenheid van de techniek beter vat. Het voorkomt op die manier ook mogelijke verwarring met de Diagonal Mobility Models van Goodman (1972). Daarenboven verwijs ik ook graag naar De Graaf en Ganzeboom (1990) voor een uiterst heldere beschrijving over de aard van DRM’s door ze te vergelijken met het gebruikelijke model van variantie-analyse.
3. Alle modellen werden ook geschat met alternatieve metingen van sociale positie van oorsprong, zijnde, ‘opleidingsniveau van de vader’ en ‘hoogste opleidingsniveau van beide ouders’. De analyses met deze operationalisaties resulteerden in dezelfde conclusies.
4. Daarom kunnen DRM’s ook worden gebruikt om effecten van bijvoorbeeld heterogamie te modelleren (bv. Eekhaut, Van de Putte, Gerris & Vermulst, 2013; Sorenson & Brownfield, 1991; van der Slik, De Graaf & Gerris, 2002).
5. Van deze restrictie kan op basis van theoretische redenen worden afgeweken (zie bv. Hendrickx *et al.*, 1993; Weakliem, 1992).
6. Wanneer model A uitgebreid wordt met het effect van sociale mobiliteit, en niet met het effect van neerwaartse mobiliteit, dan levert dit geen betere fit op. Het model waarin het effect van sociale mobiliteit en het effect van neerwaartse mobiliteit vervat zitten, fit echter wel beter dan datzelfde model zonder het effect van sociale mobiliteit.

Bibliografie

- Ashford, S. (1990). Upward Mobility, Status Inconsistency, and Psychological Health. *The Journal of Social Psychology*, 130(1), 71-6.
- Bean, F., Bonjean, C. & Burton, M. (1973). Intergenerational Occupational Mobility and Alienation. *Social Forces*, 52(1), 62-73.
- Bean, F. & Swicegood, G. (1979). Intergenerational Occupational Mobility and Fertility: A Reassessment. *American Sociological Review*, 44(4), 608-19.
- Bellah, R., Madsen, R., Sullivan, W., Swidler, A. & Tipton, S. (1985). *Habits of the Heart: Individualism and Commitment in American Life*. New York: Harper and Row Publishers.
- Berent, J. (1952). Fertility and Social Mobility. *Population Studies*, 5(3), 244-260.
- Blalock, H. (1967). The Identification Problem and Theory Building: The Case of Status Inconsistency. *American Sociological Review*, 31(1), 52-61.
- Blau, P. (1956). Social Mobility and Interpersonal Relations. *American Sociological Review*, 21(3), 290-5.
- Bourdieu, P. (2000). *Pascalian Meditations*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (2007). *Sketch for a Self-analysis*. Cambridge: Polity Press.
- Card, D. (1998). The Causal Effect of Education on Earnings. In O. Ashenfelter and D. Card (Eds.), *Handbook of Labor Economics* (pp. 1801-63). Amsterdam: Elsevier.
- Claussen, B., Smits, J., Naess, O. & Smith, G. D. (2005). Intragenerational Mobility and Mortality in Oslo: Social Selection versus Social Causation. *Social Science & Medicine*, 61(12), 2513-20.
- Clifford, P. & Heath, A. (1993). The Political Consequence of Social Mobility. *Journal of the Royal Statistical Society. Series A. Statistics in Society*, 156(1), 51-61.
- Cooley, C. ([1909]1983). *Social Organization: A Study of the Larger Mind*. New York: Schocken Books.
- Coser, R. (1975). The Complexity of Roles as a Seedbed of Individual Autonomy. In R. Coser (Ed.), *The Idea of Social Structure: Paper in Honor of Robert K. Merton* (pp. 237-63). New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Coser, R. (1991). *In Defense of Modernity: Role Complexity and Individual Autonomy*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Daenekindt, S. & Roose, H. (2013a). Cultural Chameleons: Social Mobility and Cultural Practices in the Private and the Public Sphere. *Acta Sociologica*, 56(4), 309-24.
- Daenekindt, S. & Roose, H. (2013b). A Mise-en-scène of the Shattered Habitus: The Effect of Social Mobility on Aesthetic Dispositions towards Films. *European Sociological Review*, 29(1), 48-59.
- Dean, D. (1961). Alienation: Its Meaning and Measurement. *American Sociological Review*, 26(5), 753-8.
- De Graaf, N. D. & Ganzeboom, H. B. G. (1990). Cultuurdeelname en opleiding: Een analyse van statusgroep-effecten met Diagonale Referentiemodellen. *Mens en Maatschappij*, 65(3), 219-45.
- De Graaf, N. D., Nieuwbeerta, P. & Heath, A. (1995). Class Mobility and Political Preferences: Individual and Contextual Effects. *American Journal of Sociology*, 100(4), 997-1027.
- De Graaf, N. D. & Ultee, W. (1990). Individual Preferences, Social Mobility and Electoral Outcomes. *Electoral Studies*, 9(2), 109-32.
- Derks, A. (2000). *Individualisme zonder verhaal. Een onderzoek naar de verspreiding en de betekenis van individualisme in vertogen in Vlaanderen*. Brussel: VUBPress.
- Duncan, O. (1966). Methodological Issues in the Analysis of Social Mobility. In N. Smelser & S. Lipset (Eds.). *Social Structure and Mobility in Economic Development*. Chicago: Aldine.

- Durkheim, E. ([1897]1930). *Le Suicide: Étude de Sociologie*. Paris: Alcan.
- Eeckhaut, M. C., Van de Putte, B., Gerris, J. R. & Vermulst, A. A. (2013) Analysing the Effect of Educational Differences between Partners: A Methodological/theoretical Comparison. *European Sociological Review*, 29(1), 60-73.
- Ellis, R. & Lane, W. (1967). Social Mobility and Social Isolation: A Test of Sorokin's Dissociative Hypothesis. *American Sociological Review*, 32(2), 237-53.
- Feldman, S. (2003). Enforcing Social Conformity: A Theory of Authoritarianism. *Political Psychology*, 24(1), 41-74.
- Friedman, S. (2014). The Price of the Ticket: Rethinking the Experience of Social Mobility. *Sociology*, 48(2), 352-68.
- Geyer, F. (1974). Alienation and General Systems Theory. *Sociologia Neerlandica*, 10, 18-41.
- Goldthorpe, J. (1980). *Social Mobility and Class Structure in Modern Britain*, 2nd ed. Oxford: Clarendon Press.
- Goodman, L. A. (1972). Some Multiplicative Models for the Analysis of Cross-classified Data. *Proceedings of the Sixth Berkeley Symposium on Mathematical Statistics and Probability, Volume 1: Theory of Statistics*. The Regents of the University of California.
- Hendrickx, J., De Graaf, N. D., Lammers, J. & Ultee, W. (1993). Models for Status Inconsistency and Mobility: A Comparison of the Approaches by Hope and Sobel with the Mainstream Square Additive Model. *Quality and Quantity*, 27(4), 335-52.
- Hirtenlehner, H., Farrall, S. & Bacher, J. (2013). Culture, Institutions, and Morally Dubious Behaviors: Testing some Core Propositions of the Institutional-anomie Theory. *Deviant Behavior*, 34(4), 291-320.
- Hope, K. (1971). Social Mobility and Fertility. *American Sociological Review*, 36(6), 1019-32.
- Hope, K. (1975). Models of Status Inconsistency and Social Mobility Effects. *American Sociological Review*, 40(3), 322-43.
- Houle, J. (2011). The Psychological Impact of Intragenerational Social Class Mobility. *Social Science Research*, 40(3), 757-72.
- Houle, J. & Martin, M. (2011). Does Intergenerational Mobility Shape Psychological Distress? Sorokin Revisited. *Research in Social Stratification and Mobility*, 29(2), 193-203.
- Jackman, M. (1972). Social Mobility and Attitude toward the Political System. *Social Forces*, 50(4), 462-472.
- Jessor, R., Graves, T., Hanson, R. & Jessor, S. (1968). *Society, Personality and Deviant Behavior*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Kasarda, J. & Billy, J. (1985). Social Mobility and Fertility. *Annual Review of Sociology*, 11, 305-28.
- Kessin, K. (1971). Social and Psychological Consequences of Intergenerational Occupational Mobility. *American Journal of Sociology*, 77(1), 1-18.
- Knoke, D. (1973). Intergenerational Occupational Mobility and the Political Party Preferences of American Men. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1448-68.
- Kohn, M. L. & Schooler, C. (1978). The Reciprocal Effects of the Substantive Complexity of Work and Intellectual Flexibility: A Longitudinal Assessment. *American Journal of Sociology*, 84(1), 24-52.
- Lievens, J., Waeye, H. & De Meulemeester, H. (2006). *Cultuurkijker. Cultuurparticipatie Gewikt en Gewogen. Basisgegevens van de Survey "Cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004"*. Antwerpen: De Boeck.
- Lipset, S. & Bendix, R. (1959). *Social Mobility in Industrial Society*. Berkeley: University of California Press.

- Litwak, E. (1960). Occupational Mobility and Extended Family Cohesion. *American Sociological Review*, 25(3), 9-21.
- Lizardo, O. (2007). DIAGREF: Program to Fit Gaussian, Logit, and Poisson Models That Incorporate Sobel's (1981) Non-linear Parameterization of 'Status Inconsistency' Effects for Two Identically Coded Independent Variables R and C. Geraadpleegd op 4 mei 2014 (<http://www3.nd.edu/~olizardo/Stataprogs/diagref/diagref.pdf>).
- Lopreato, J. (1967). Upward Social Mobility and Political Orientation. *American Sociological Review*, 32(4), 586-92.
- Lopreato, J. & Chafetz, J. (1970). The Political Orientation of Skidders: A Middle-range Theory. *American Sociological Review*, 35(3), 440-51.
- Luckmann, T. & Berger, P. (1964). Social Mobility and Personal Identity. *European Journal of Sociology*, 5(02), 331-44.
- Marshall, G. & Firth, D. (1999). Social Mobility and Personal Satisfaction: Evidence from Ten Countries. *The British Journal of Sociology*, 50(1), 28-48.
- McPherson, M., Smith-Lovin, L. & Brashears, M. (2006). Social Isolation in America: Changes in Core Discussion Networks over Two Decades. *American Sociological Review*, 71(3), 353-75.
- Merton, R. K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York: Free Press.
- Middleton, R. (1963). Alienation, Race, and Education. *American Sociological Review*, 28(6), 973-7.
- Mirande, A. (1973). Social Mobility and Participation: The Dissociative and Socialization Hypotheses. *The Sociological Quarterly*, 14(1), 19-31.
- Missinne, S., Daenekindt, S., & Bracke, P. (2015). The Social Gradient in Preventive Healthcare Use: What Can We Learn from Socially Mobile Individuals? *Sociology of Health & Illness*, 37(6), 823-38.
- Monden, C. & De Graaf, N.D. (2013). The Importance of Father's and Own Education for Self-assessed Health across Europe: An East - West Divide? *Sociology of Health & Illness*, 35(7), 977-92.
- Newman, K. (1989). *Falling from Grace: The Experience of Downward Mobility in the American Middle Class*. New York: Vintage Books.
- Nieuwbeerta, P. & De Graaf, N. D. (1993). Intergenerational Class Mobility and Political Preferences in the Netherlands between 1970 and 1986. *Netherlands Journal of Social Sciences*, 29(3), 28-45.
- Nieuwbeerta, P., De Graaf, N. D. & Ultee, W. (2000). The Effects of Class Mobility on Class Voting in Post-war Western Industrialized Countries. *European Sociological Review*, 16(4), 327-48.
- Paterson, L. (2008). Political Attitudes, Social Participation and Social Mobility: A Longitudinal Analysis. *The British Journal of Sociology*, 59(3), 413-34.
- Pelleriaux, K. (2001). *Demotie en burgerschap: De culturele constructie van ongelijkheid in de kennismaatschappij*. Brussel: VUBPress.
- Putnam, R. D. (2007). E pluribus unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century. The 2006 Johan Skytte Prize Lecture. *Scandinavian Political Studies*, 30(2), 137-74.
- Radloff, L. (1977). The CES-D Scale: A Self-report Depression Scale for Research in the General Population. *Applied Psychological Measurement*, 1(3), 385-401.
- Rubington, E. & Weinberg, M. (1995). *The Study of Social Problems: Seven Perspectives*. New York: Exford University Press.
- Scott, W. (1958). Fertility and Social Mobility among Teachers. *Population Studies*, 11(3), 251-61.
- Seeman, M. (1975). Alienation Studies. *Annual Review of Sociology*, 1, 91-123.

- Seeman, M. (1977). Some Real and Imaginary Consequences of Social Mobility: A French-American Comparison. *American Journal of Sociology*, 82(4), 757-82.
- Segal, D. & Knoke, D. (1968). Social Mobility, Status Inconsistency and Partisan Realignment in the United States. *Social Forces*, 47(2), 154-7.
- Simpson, M. (1970). Social Mobility, Normlessness and Powerlessness in Two Cultural Contexts. *American Sociological Review*, 35(6), 1002-13.
- Sobel, M. (1981). Diagonal Mobility Models – A Substantively Motivated Class of Designs for the Analysis of Mobility Effects. *American Sociological Review*, 46(6), 893-906.
- Sobel, M. (1985). Social Mobility and Fertility Revisited: Some New Models for the Analysis of the Mobility Effects Hypothesis. *American Sociological Review*, 50(5), 699-712.
- Sorenson, A. (1994). Women, Family and Class. *Annual Review of Sociology*, 20, 27-47.
- Sorenson, A. M. (1989). Husbands' and Wives' Characteristics and Fertility Decisions: A Diagonal Mobility Model. *Demography*, 26(1), 125-35.
- Sorenson, A. M. & Brownfield, D. (1991). The Measurement of Parental Influence: Assessing the Relative Influence of Father and Mother. *Sociological Methods and Research*, 19(4), 511-35.
- Sorokin, P. A. (1927). *Social Mobility*. New York: Harper and Brothers.
- Sorokin, P. A. (1959). *Social and Cultural Mobility*. London: Free Press.
- Spruyt, B. (2015). Talent, Effort or Social Background? An Ampirical Aof Popular Explanations for Educational Outcomes. *European Societies*, 17(1), 94-114.
- Stacey, B. (1969). Psychological Consequences of Inter-generation Mobility: An Overview. *Acta Psychologica*, 31, 261-76.
- Stevens, G. (1981). Social Mobility and Fertility: Two Effects in One. *American Sociological Review*, 46(5), 573-85.
- Stuckert, R. (1963). Occupational Mobility and Family Relationships. *Social Forces*, 41(3), 301-7.
- Thompson, K. (1971). Upward Social Mobility and Political Orientation: A Re-evaluation of the Evidence. *American Sociological Review*, 36(2), 223-35.
- Tolsma, J., De Graaf, N. D. & Quillian, L. (2009). Does Intergenerational Social Mobility Affect Antagonistic Attitudes towards Ethnic Minorities? *British Journal of Sociology*, 60(2), 257-77.
- Tumin, M. (1957). Some Unapplauded Consequences of Social Mobility in a Mass Society. *Social Forces*, 36(1), 32.
- Turner, H. & Firth, D. (2007). Generalized Nonlinear Models. In *R: An Overview of the GNM Package*. <http://cran.r-project.org/web/packages/gnm/index.html>.
- Van der Slik, F. W., De Graaf, N. D. & Gerris, J. R. (2002). Conformity to Parental Rules: Asymmetric Influences of Father's and Mother's Levels of Education. *European Sociological Review*, 18(4), 489-502.
- Van Der Waal, J. & De Koster, W. (2014). Occupational Mobility. In A.C. Michalos (Ed.), *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*, DOI 10.1007/978-94-007-0753-5.
- Van Eijck, K. (2012). The Impact of Religious Identity and Social Orientations on Visual Arts Appreciation. *European Sociological Review*, 28(3), 394-407.
- Van Eijck, K. & Lievens, J. (2008). Cultural Omnivorousness as a Combination of Highbrow, Pop, and Folk Elements: The Relation between Taste Patterns and Attitudes Concerning Social Integration. *Poetics*, 36(2), 217-42.
- Vorwaller, D. (1970). Social Mobility and Membership in Voluntary Associations. *American Journal of Sociology*, 75(4), 481-95.
- Weakliem, D. (1992). Does Social Mobility Affect Political Bbehaviour? *European Sociological Review*, 8(2), 153-165.

- Wilensky, H. (1966). Measures and Effects of Social Mobility. In N. Smelser and S. Lipset (Eds.), *Social Structure and Mobility in Economic Development*. Chicago: Aldine.
- Wilensky, H. & Edwards, H. (1959). The Skidder: Ideological Adjustments of Downward Mobile Workers. *American Sociological Review*, 24(2), 215-31.
- Willekens, M., Daenekindt, S. & Lievens, J. (2014). Whose Education Matters More? Mother's and Father's Education and the Cultural Participation of Adolescents. *Cultural Sociology*, 8(3), 291-309.

Abstract

The dissociative thesis states that social mobility is an uprooting, and therefore detrimental, experience for the individual. Despite the absence of convincing empirical support, this thesis often seems to be commonly accepted in general sociological theory. In this article, I investigate this thesis and consider three dimensions of dissociation - *i.e.* social disorientation, utilitarian individualism and social isolation. I use data from a large-scale survey in Flanders (Belgium) ($n = 2,849$) and apply Diagonal Reference Models to study consequences of intergenerational social mobility. I find support for asymmetric acculturation for each dimension, *i.e.* upwardly mobile individuals adapt more to the social position of destination, compared to downwardly mobile individuals. Moreover, both for social disorientation and utilitarian individualism, I find detrimental effects of downward social mobility.

Keywords

Acculturation thesis, Diagonal Reference Models, dissociative thesis, social mobility, Sorokin